

Список цитируемых источников

1. Preechawitayakul, F. The Ultimate Guide To Color-Coding In eLearning [Electronic resource] / F. Preechawitayakul. — Mode of access: <https://elearningindustry.com/guide-color-coding-elearning>. — Date of access: 01.10.2020.
2. Салвенди, Г. Перцептивные ограничения цветового кодирования [Электронный ресурс] / Г. Салвенди. — Режим доступа: <https://psihologia.biz/truda-inzenernaya-psihologiya/5122-pertseptivnyie-ogranicheniya-tsvetovogo-31578.html>. — Дата доступа: 30.09.2020.
3. Шайхалов, М. Цветной дизайн: история, применение и правила использования цветового кодирования [Электронный ресурс] / М. Шайхалов. — Режим доступа: <https://blog.shaihalov.ru/2012/03/19/cvetovoe-kodirovanie-informacii/>. — Дата доступа: 01.10.2020.

УДК 821.161.3

М. А. Машэй

Дзяржаўная ўстанова адукацыі «Ліцэй № 1 г. Баранавічы», Баранавічы, Рэспубліка Беларусь

ВОБРАЗ КОЛАСА ЯК ПАЭТЫЧНАЯ МАТРЫЦА Ў БЕЛАРУСКАЙ ЛІТАРАТУРЫ ХХ СТАГОДДЗЯ

Уводзіны. Слова «матрыца» ў перакладзе з лацінскай мовы азначае «першапрычына». У навуцы і мастацтве матрыца — гэта «ўзор, мадэль, штамп, шаблон, форма, інструмент у серыйнай вытворчасці аб'ектаў мастацтва і тэхнікі» [1]. Абагульненае значэнне слова «матрыца» — гэта форма для стварэння чаго-небудзь.

Кожная нацыянальная літаратура стварае адметную карціну свету. Гэта вызначаецца пэўным наборам паэтычных матрыц, уласцівым той або іншай ментальнасці. У сучасных літаратуразнаўчых слоўніках паняцце матрыцы асобна не вылучаецца, але ўваходзіць у склад некаторых літаратуразнаўчых тэрмінаў. Паэтычныя матрыцы фіксуюць некаторыя агульныя асаблівасці кожнага літаратурнага напрамку. Да матрыц паэтычнага мыслення адносяць, напрыклад, топасы — агульныя месцы ў розных мастацкіх тэкстах (топас дарогі, лесу і інш.), жанры, мастацкія нормы (як адзінства месца, часу і дзеяння ў творах класіцызму). Без паэтычных матрыц, якія захоўваюць памяць традыцый, ні сучаснае, ні будучае мастацтва абысціся не можа.

Асноўная частка. У якасці адной з паэтычных матрыц у беларускай літаратуры мы разглядаем вобраз коласа і некаторыя сумежныя з ім вобразы, якія сустракаюцца ў творах розных аўтараў.

Вершы «Наш палетак» напісаны А. Пашкевіч (Цёткай) для газеты «Наша доля». Пад палеткам у гэтым вершы падразумяецца тагачасны стан беларускай культуры: «*Наш Палетак не араты, / Пальнямі цвіце ніва.*». Таму паэтка заклікае чытачоў разам узяцца за справу нацыянальнага адраджэння. Толькі тады родны палетак аддзячыць ім багатым плёнам: «*Хто араці добра зможа, / Хто разоры скоро ладзіць, / Хто шчасліва сее збожжжа, / Хто гароды добра садзіць, / Жыва, жыва за работу!*» [2, с. 35—36].

У вершы «Апокрыф» (1913) М. Багдановіч спалучае сімваліку коласа і васілька. Колас выступае сімвалам хлеба, працы надзённай, а васільк — красы, прыгажосці.

А. Куляшоў узяў эпіграфам да верша «Колас» словы М. Танка: «Коласу — вырасціць жменю зярнят». У вершы шырока выкарыстоўваюцца метафары. Паэт не згодзен з тым, што каласы на ніве бесклапотна цешацца надвор'ем, грэюцца на сонцы, у той час як гаспадар не ведае спачыну, пацее ў працы пад сонцам. Гэта не так. Прырода жыве сваім жыццём, колас на ніве таксама працуе, каб заплаціць ураджаем гаспадару нівы. «*Вусамі ён варушыць ледзь, / Ён мокры ўвесць ад поту. / Ён з глебы гоніць кропляў шмат, / Іх грэе на праменні, / Бо трэба вырасціць зярнят / Яму не меней жмені.*». А. Куляшоў уславіў у вершы працавітасць чалавека, найвялікшы клопат якога — карміць людзей. Колас пад пяром паэта вырас ў магутны вобраз чалавека-працаўніка. М. Сурначоў у вершы «У стоптаным жыцце» паказаў, што вайна растаптала не толькі палеткі, яна растаптала мірную працу людзей, шчасце на зямлі. Верш прысвечаны невядомаму юнаму салдату, які загінуў у самым пачатку вайны пад Мінскам, у прыфрантавой паласе. Нават самая маленькая надзея лепшая за горкую вестку пра смерць сына. «*Мой хлеб надзённы*» — назва паэтычнага зборніка М. Танка (1957). У аднайменным вершы паэт гаворыць: «*Часамі ён горкі ад пылу быў, / Часамі салёны ад поту быў, / Часамі гарачы ад пораху быў, / Але і салодкі ад дружбы быў / Мой хлеб надзённы*» [3, с. 234—235].

Вобразы коласа і сумежныя з ім узніклі як паэтычныя матрыцы яшчэ ў вуснай народнай творчасці. Народная казка «Лёгкі хлеб» вучыць таму, што трэба прыкласці шмат намаганняў, каб дабіцца чаго-небудзь у жыцці. А перш чым з'есці хлеб, трэба добра папрацаваць.

З няпростым працэсам нараджэння з жытнёвых зярнят пахучага і духмянага хлеба знаёміць чытачоў паэма-казка Я. Коласа «Рак-вусач». У беларускай пісьменніцы Зоські Верас ёсць цэлы зборнік пад назвай «Каласкі». Ён ўбачыў свет у 1985 годзе, калі самой аўтарцы было ўжо больш як 90 гадоў. І ўсё ж галоўнае тое, што гэтыя «Каласкі» ўбачылі свет, закаласавалі, загаманілі, знайшлі чытачоў. Як адзначаў народны паэт Беларусі Ніл Гілевіч, «Каласкі» Зоські Верас узрошчаны на глебе любові і дабрыні.

Побач з вобразам коласа ў беларускай літаратуры сустракаецца адметны вобраз залому, які мае фальклорную аснову і звязаны з вясковым побытам, абрадамі, павер'ямі. Калі чараўнік або ведзьма жадалі наклікаць на чыносьці ніву бяду, то ламалі ці заблытвалі жмут жытніх сцяблін. Звычайна гэта адбывалася на Купалле ці ў час, калі каласе жыта і па ім бегаюць русалкі. Пры гэтым чараўнік замаўляў: «Хто будзе жаць — таго будзе таскаць. Хто будзе малаціць, таго будзе калаціць. Хто будзе есці, той будзе на сценку лезці» [4, с. 45—67]. Мэтай было пазбавіць ураджайнасці тое поле, гаспадару якога жадалі адпомсціць ці зрабіць нядобрае. Да таго ж залом прыносіў бяду людзям, што да яго дакраналіся, і свойскай жывёле, якая з'ядала салому з яго. І людзі, і жывёлы цяжка хварэлі і маглі памерці. Таму залом не чапалі рукамі, а абжыналі яго вакол і пакідалі некранутым. Толькі іншы чараўнік мог адрабіць залом. Яго вырывалі асінавымі трэскамі ці палкамі і спальвалі.

К. М. Міцкевіч, не паквапіўшыся на гучнасць і вядомасць гэтага прозвішча, прыняў больш сціплае і непрыкметнае, але вельмі беларускае — Колас. І, як трапна сказаў М. Лужанін, «не стаптаў яго... жорсткі капыт часу, не падушля... каса забыцця, не пабіў град знявагі, не зламаў вихор падзей. Колас выспеў, выдужаў, вырас у з'яву, куды зазірнулі і засталіся ў адбітку аж дзве эпохі...» [5, с. 7—8].

Подпіс «Якуб Колас» К. Міцкевіча упершыню паставіў пад вершам «Наш родны край», змешчаным у «Нашай долі» (1906) і карыстаўся ім да канца жыцця. Як успамінаў П. Глебка, у той час паэт захапляўся творчасцю Пятра Якубовіча-Мельшына (1860—1911), асабліва ўпадабаў ён верш пра колас. Таму і вырашыў называць сябе Якуб(овіч) Колас [6].

Абодва творцы нарадзіліся ў адзін дзень і месяц — 3 лістапада. Абодва пакаштавалі турэмнага хлеба. П. Мельшын быў асуджаны да павешання, якое замянілі на 18 гадоў катаргі ў Сібіры. У 1903 годзе ён вярнуўся ў Пецярбург, дзе ў 1905 годзе быў зноў арыштаваны і пасаджаны ў турму. Я. Колас таксама сядзеў у Мінскім астрозе (1908—1911) за ўдзел у настаўніцкім з'ездзе.

Творчасць П. Якубовіча безумоўна мела ўплыў на творчае станаўленне Я. Коласа. Нездарма Андрэй Лабановіч у трылогіі «На ростанях» успамінае адзін з вершаў П. Якубовіча-Мельшына. Але К. Міцкевіч абраў сабе псеўданім Якуб Колас яшчэ і таму, што добра ведаў гаротную долю селяніна, яго цяжкую працу на зямлі. А хлебны колас — сімвал жыцця і працы. Існуе і такая версія паходжання псеўданіма: маці паэта ўспамінала, як у 1900 годзе згарэла капа жыта ў іх гаспадарцы. А з продажу зерня планавалася пераслаць грошы Канстанціну. Тушыць пажар дапамагаў селянін Якуб, які моцна абпаліў рукі. Маці хадзіла па полі і, галосячы, збірала кожны ацалелы каласок. Нягледзячы на страты, грошы сыну ўсё ж паслалі. Гэтае ўражанне таксама магло абумовіць выбар псеўданіма.

У паэме «Новая зямля», увасабляючы спрадвечную мару беларускага сялянства аб зямлі і волі, Я. Колас паказаў радасць хлебароба, аднасць з прыродай. Гэтаму надзвычай паспрыялі паэтычныя матрыцы нівы і каласоў. «*Ідзе Міхал дамоў з абходу, / І хоць чуваць, што ньюць ногі, / Але зварочвае з дарогі / І робіць крук, бо як стрымацца, / Каб не зайсці палюбавацца / І ярыною і жытамі?*». Аўтар услаўляе працоўную сілу народа, паказвае сялянскую працу як з'яву велічную і прыгожую, паэтызуе яе. Міхал, вяртаючыся з абходу, абавязкова пройдзе ўзмежкам «*Ды возьме ў пальцы асцярожна / Яшчэ няспелы і парожны / Ён колас жытні і паглядзіць, / Рукою лёгенька паглядзіць, / Нібы сынка свайго малаго, / І ў сэрцы дзякаваў ён Бога*» [8, с. 36—37].

Сістэма вобразаў творчасці Я. Коласа адлюстроўвае карціну нацыянальнага свету. Можна згадаць, як чуйна і даверліва адкрыта сэрца Сымона-музыкі навакольнаму характэру і музыцы прыроды. Ён тонка разумее мову прыроды, ведае, што гаворыць жытні колас, аб чым шуміць ячмень, чаго спяваюць мушка, конік, авадзень.

Якім жа паўстае вобраз Коласа — творцы і чалавека — з твораў паэтаў, якія ведалі яго? Духоўным папленнікам Я. Коласа на ніве адраджэння стаў А. Гарун. Лёс песняроў адрозны: царскі рэжым саслаў А. Гаруна на катаргу ў Сібір, а Я. Колас, хоць і спазнаў долю нявольніка, усё ж пасля застаўся на Беларусі. А. Гарун выказвае словы гонару і веры ў творчы плён свайго літаратурнага брата, ужывае ласкальную форму словаў, эпітэты ўшанавальна-ацэннага характэру: «*Здалеў, браток, на свет прабіцца / Спаміж свірэпкі і асок! / І можам мы табой гардзіцца, / Прыгожы, слаўны Каласок*» [7, с. 26].

Я. Колас ва ўяўленні М. Лужаніна — пясняр-абуджальнік народнай свядомасці, і разам з тым пісьменнік такога высокага рангу не забранзаўеў, «застаўся сэрцам просты». Ужо традыцыйна ў свядомасці нашых паэтаў вобраз Я. Коласа звязваецца з жытнёвай нівай, коласам-раслінай. Колас, які ўзышоў на нёманскай раллі, паэтызуецца С. Грахоўскім як сімвал моцы, трываласці, людскай надзеі. Я. Колас як гаспадар-сейбіт паўстае з верша Г. Кляўко «Якубу Коласу». Пясняр засеяў вузкія загоны спустошанае нівы, і яна дала багаты плён.

Заклучэнне. Абагульненае значэнне слова «матрыца» — форма для стварэння чаго-небудзь. Кожная нацыянальная карціна свету ствараецца пэўным наборам паэтычных матрыц, уласцівым ментальнасці пэўнага народа. Адною з устойлівых паэтычных матрыц беларускай літаратуры з'яўляецца вобраз коласа. Распаўсюджаны і такія сумежныя з ім вобразы, як ніва, палетак, жыта і інш. Мы вылучылі іх у творах Цёткі, М. Багдановіча, М. Сурначова, А. Куляшова, М. Танка, А. Гаруна. Фальклорную аснову мае вобраз залому. Надзвычай арганічнае для беларускай рэчаіснасці прозвішча-псеўданім абраў сабе К. М. Міцкевіч. Вобраз коласа як паэтычная матрыца ўвасабляе ў яго творах спрадвечную мару беларускага сялянства аб зямлі і волі, радасць хлебароба, яго аднасць з прыродай. У творах шэрагу аўтараў псеўданім «Колас» выступае самастойным эстэтычным аб'ектам, падкрэсліваючы духоўную глыбіню асобы творцы, яго паэзіі, іх укараненасць у беларускую глебу.

1. *Матрыца* [Электронны рэсурс]. — Рэжым доступу: <https://www.skarnik.by/tsbm/37840>. — Дата доступу: 10.09.2020.
2. *Цётка*. Выбраныя творы / Цётка; уклад., прадм. В. Коўтун; камент. С. Александровіча і В. Коўтун. — Мінск: Беларус. кнігазбор, 2001. — 336 с.
3. *Танк, М.* Мне пару крыл дало юнацтва...: выбр. лірыка / М. Танк. — Мінск: Маст. літ., 2003. — 478 с.
4. *Беларуская міфалогія: энцыклапед. слоўн.* / С. Санько, Т. Валодзіна, У. Васілевіч. — Мінск: Беларусь, 2004. — 607 с.
5. *Лужанін, М.* Колас раскавае пра сябе: апавесць-эсэ / М. Лужанін. — Мінск: Маст.літ., 1997. — 462 с.
6. *Псеўданім* [Электронны рэсурс]. — Рэжым доступу: <https://de-de.facebook.com/CSL.by/posts/1236818979759350/>. — Дата доступу: 10.09.2020.
7. *Гарун, А.* І я з народама...: вершы, апавяданні, п'еса / А. Гарун. — Мінск: Маст. літ., 2007. — 141 с.
8. *Колас, Я.* Новая зямля / Я. Колас. — Мінск: Нар. асвета, 1975. — 336 с.

УДК 81-2

В. А. Нікішова, М. С. Зыонг

Дзяржаўная ўстанова адукацыі «Сярэдняя школа № 7 г. Баранавічы», Баранавічы, Рэспубліка Беларусь

БЕЛАРУСКІЯ І КІТАЙСКІЯ ЭТЫКЕМЫ ПРАЗ ПРЫЗМУ САЦЫЯЛІНГВІСТЫЧНАГА АСПЕКТУ

Уводзіны. На працягу апошняга часу Беларусь і Кітай шчыльна ўзаемадзейнічаюць у розных сферах жыцця: адукацыйнай, гуманітарнай, турыстычнай, гандлёва-эканамічнай, фінансава-інвестыцыйнай, культурнай, прамысловай і інш. [1]. Паміж Беларуссю і Кітаем усталёўваюцца кантакты з патэнцыяльнымі партнёрамі, актыўна развіваюцца дзелавыя адносіны.

Актуальнасць артыкула абумоўлена неабходнасцю ўстанаўлення паспяховай камунікацыі паміж прадстаўнікамі розных лінгвакультур, таму аб'ектам даследавання вызначаны моўны этыкет беларускай і кітайскай лінгвакультур, а прадметам даследавання — сацыялінгвістычны кампанент этыкем беларускай і кітайскай лінгвакультур.

Мэта нашай працы — вызначыць падабенства і адрозненне беларускіх і кітайскіх этыкем, якія выкарыстоўваюцца ў моўных сітуацыях прывітання, развітання, звароту.

Крыніцай даследавання з'яўляюцца літаратура, інтэрнэт-форумы, слоўнікі, мова прадстаўнікоў беларускай і кітайскай лінгвакультур, матэрыялам — этыкемы.

Асноўная частка. Мы разглядалі функцыянальныя асаблівасці этыкету ў камунікатыўных паводзінах: выявілі змест паняццяў «этыкет», «моўны этыкет», «моўная сітуацыя», «этыкемы», ахарактарызавалі функцыі моўнага этыкету, вызначылі сацыялінгвістычны аспект моўнага этыкету [2].

Этыкемы — моўнаэтыкетныя формулы — гэта моўныя стэрэатыпы, якія звязаны з народнымі звычаямі і традыцыямі, суправаджаюць наша штодзённае жыццё і служаць для выражэння прывітання, развітання, звароту, для ўстанаўлення кантакту паміж суразмоўцам [3].

Важная роля ў культуры моўнага этыкету адводзіцца моўнай сітуацыі, якая ахарактарызуецца рознымі абставінамі [4].

Для вусных формаў зносін найбольш тыповымі з'яўляюцца этыкетныя формулы прывітання, развітання, звароту, якія складаюцца з трох формаў: нейтральнай, гутарковай, афіцыйнай.

Таксама мы паказалі лінгвакультурную спецыфіку беларускіх і кітайскіх этыкем. Вызначылі нацыянальна-культурную асаблівасць этыкем. Асаблівую ўвагу надавалі спецыфіцы беларускіх і кітайскіх этыкем ў сітуацыі прывітання, развітання, звароту.

Вынікі праведзенага даследавання дазваляюць зрабіць наступныя высновы.

Самыя распаўсюджаныя выразы прывітання ў беларускай мове — стылістычна нейтральныя словы, якія не маюць сацыяльнай суаднесенасці (*Добрага здароўя! Добры дзень! Добрай раніцы!*). У кітайскай мове для прывітання выкарыстоўваюцца пытанні, адказы на якія вядомыя (*散步呐? — sànbù nà? — Гуляеш? 去上班啊? — qù shàngbān ā? — Ідзеш на працу?*) [5].

У беларускай мове гутарковыя формы прывітання нагадваюць рытарычныя пытанні, якія патрабуюць фармальнага адказа (*А што ты?, Як маешся?*). У кітайскай мове выкарыстоўваюцца некаторыя пытанні, якія задаюць у залежнасці ад сітуацыі, але не патрабуюць адказу (*去哪啊? — qù nǎ ā? — Куды ідзеш? 了么? — chǐ liǎome? — Вы ўжо паабедалі?*) [5].

У беларускай і кітайскай мовах афіцыйныя формы выражэння прывітанняў не маюць значных адрозненняў, бо з'яўляюцца афіцыйнымі фразамі, якія праяўляюць павагу да суразмоўцы (*Дазвольце павітаць*